

Thaning, Grundtvig og kærligheden.

Mennesket er i Guds Billede skabt,
Med Ordet i Kraft paa sin Tunge,
Og derfor kan han mellem Træer og Dyr
Med Guderne tale og sjunge.

(citeret Thaning 685, fra Grundtvigs digt "Menneske-Livet", 1861).

Kaj Thanings disputats fra 1963 *Menneske først – Grundtvigs opgør med sig selv* (I-III) har haft en helt afgørende betydning for den efterfølgende Grundtvig-forskning og har også været et vigtigt udgangspunkt for denne afhandlings behandling af Grundtvigs kærlighedsforståelse. Thanings disputats er antageligt den vigtigste bog, som er skrevet om Grundtvig siden 1945, og Thanings synspunkter spiller stadig væk en helt afgørende rolle i Grundtvig-forskningen. Trods megen diskussion og kritik er en lang række af Thanings opfattelser af Grundtvig blevet stående i Grundtvig-forskningen, og i den forstand skabte Thanings bog fra 1963 en ny epoke i Grundtvig-forskningen¹.

Det materiale, som Thaning fremlægger, er meget omfattende og omfatter hele Grundtvigs forfatterskab. Thanings bog har også sin begyndelse i nogle artikler om Grundtvig, som han skrev i tidsskriftet "Tidehverv" i 1941, hvor han lagde op til en ny fortolkning af Grundtvig. Thaning ønsker "at undersøge, om Grundtvig dog ikke skulle være levende endnu til trods for grundtvigianismens opfattelse af ham", og Thaning henviser til Anders Nørgaards tre bind *Grundtvigianismen: Et historisk Bidrag* fra 1935-1938 (745f). Grundtvig er ifølge Thaning "aktuel den dag i dag" (661), men grundtvigianismen har været domineret af "dogmer" om Grundtvig og "skygger" for den virkelige og sande Grundtvig (forordet). Det er Thanings synspunkt, at Grundtvig er blevet fortolket af den traditionelle grundtvigianisme på en alt for indsnævret måde, og Thanings bog kan sikkert også opfattes som et forsvar for Grundtvig over for den kritik imod Grundtvig og dele af det 19. århundredes kristendom, som var blevet fremført inden for rammerne af Tidehvervs-bevægelsen siden 1924.

Grundtvig tænker ifølge Thaning først og fremmest "historisk" og "poetisk" og kun i anden række kristeligt (650). Grundtvig er ikke så "tidsbunden", og Grundtvig er på mange måder ifølge Thaning moderne (sml. 748) og Grundtvigs teologi er dybest set egentlig ikke så langt væk fra den dialektiske teologi, som er kommet til verden i det 20. århundrede. Det, som Tidehverv i 1920'erne begyndte at kritisere kirken og kristendommen for, var stort set også det, som Grundtvig kritiserede kirken for i form af "den falske kristendom". Thanings bog udtrykker i vidt omfang, hvad der er ægte kærlighed og god kristendom ifølge Thaning selv (fx 678). Grundtvig afviser "det religiøse pilgrimssyn" (forordet, uden sidetal). De kristne skal forblive jorden tro, leve i det daglige liv og ikke gøre sig til noget specielt og ikke adskille sig fra verden (529, 650, 637, 765, 636, 380, 632f, 645, 15, 764-67). Thaning gennemgår en prædiken af Grundtvig fra den 11. marts 1832 og siger, at denne prædiken er "den mest skelsættende ... i det nittende århundredes kirkehistorie i Danmark" og i Grundtvigs eget liv (524). Grundtvig bevæger sig ifølge Thaning i 1832 fra "drøm" og "skin" til "virkelighed" (526). I 1832 opgiver Grundtvig al idealisme, platonisme, Schelling-inspireret filosofi, romantik, bodskristendom og pilgrimskristendom (15ff). Grundtvig vender sig imod enhver "længsel bort fra det jordiske" (20). Thaning undersøger Grundtvigs begreb om det "levende" og anfører, at når Grundtvig taler så meget om det "levende" – den levende Gud og det levende ord – mener han: "med et moderne udtryk en eksistentiel forståelse" (531). Grundtvig taler simpelt hen ifølge Thaning om "den menneskelige eksistens" (536). En levende kristendom i Grundtvigs sprogbrug betyder en slags eksistensteologi (531f), og kristendommens kerne er ifølge Grundtvig simpelt hen, at vi skal "have mod til at være mennesker" (536). Det afgørende for Grundtvig var - med et Grundtvig-citat - at menneskene skulle blive "levende Mennesker". "Menneske først" er den afgørende sætning i Grundtvigs teologi (650). Vi er

¹ Den senere Grundtvig-forskning har i høj grad knyttet an til visse teser hos Thaning selv om andre af hans teser af disse forskere er blevet kritiseret. Eksempler på at Thanings teser på den måde har levet videre i Grundtvig-forskningen er i spredt orden: Helge Grell (), Svend Bjerg (), Bent Christensen (), Uffe Jonas () og Synnøve Heggem (2005) og ikke mindst Regner Birkelund (2008). Disse forfatteres opfattelse af Grundtvigs kærlighedstanke vil blive diskuteret i den følgende afhandling.

ifølge Grundtvig alle hedninger, og det, som Grundtvig ifølge Thaning søger, er en "førkristelig levende menneskeopfattelse" (630), og Grundtvig kæmper for "den menneskelige solidaritet" (527). Året 1832 markerer "det naturliges sejr inden for hans [Grundtvigs] tankeverden" (521). "Tro er nu ... ikke længere [For Grundtvig] et spørgsmål om sjælens frelse, men om lys over menneskelivet", som Thaning konkluderer (538). Grundtvig er en forsvarer af vores hedenske menneskelighed. Det hedenske er godt nok i sig selv (133). Vi bliver ved med at være hedninger, også selv om vi bliver kristne (632, 766). Kernen i Grundtvigs kristendom er: "Vi skal tilbage til det naturlige" (536). I 1832 adskiller Grundtvig fuldstændigt enhver livsanskuelse eller opfattelse af menneske, historie og samfund fra troen (545). Thaning fortolker Grundtvigs skifte i 1832 som et radikalt opgør med Grundtvigs egen fader, Johan Grundtvig (531). Thaning skriver, at ofte når Grundtvig bruger ordet "kristelig", så mener Grundtvig rent faktisk "menneskelig" (se fx 686). Grundtvig har en så at sige moderne opfattelse af sekularisering, mennesket, medmennesket og samfundet (ex 381). Når Grundtvig taler om samfundsmæssige eller alment menneskelige forhold, taler han ikke ud fra en kristen holdning, men helt adskilt ud fra en almen menneskelig holdning. Grundtvig sammenblender ikke ifølge Thaning kristendom og politik. Grundtvig skelnede skarpt mellem det kristelige og det menneskelige, og Grundtvig forsøgte at beskytte det jordiske og menneskelige imod overgreb fra teologien og kristendommen (750, 751f). Thaning sammenfatter Grundtvigs sekulariseringstanke på denne måde: "Livet skal ikke kristeliggøres" (647). Grundtvig kæmpede efter 1832 imod det "teokratiske" i den hidtidige teologi (748). Folkekirken som en bred kirke for alle mennesker er præget af Grundtvigs synspunkter (646f). Hele Grundtvigs forfatterskab er "én lang ... samtale, som han fører med sig selv" (13). Det er Thanings hovedsynspunkt, at Grundtvig kæmpede hele livet med sig selv, men at Grundtvig i 1832 nåede frem til et "grundsyn" (ex 763), som trods mange selvmodsigelser hos Grundtvig er det dominerende grundsyn hos Grundtvig efter 1832. Grundtvig modsagde ofte efter 1832 sit eget "grundsyn", men Thaning søger at fortolke disse selvmodsigelser hos Grundtvig (380, 382, legio). Thaning taler bestandigt om "hans [Grundtvigs] opgør med sig selv" og om den "frigørelse", som Grundtvig efterhånden nåede frem til (ex 746). Grundtvigs virkelige mageløse opdagelse var ikke opdagelsen i 1825 af et nyt kirkesyn – der lå "ingen ny kristendomsforståelse" i 1825-opdagelsen (524) - men hans opdagelse af princippet om "Menneske først" i 1832 i forbindelse med Nordens Mythologi (745, 650). Den mageløse opdagelse i 1825 var ifølge Thaning "høj Kirkelig", men denne eksklusive høj Kirkelige tanke bryder Grundtvig med i 1832, og han tager afstand fra sit kirkesyn fra 1825 (538, 519, 504). Thaning sammenligner Grundtvigs kirkesyn med tekster fra 1831 og 1833 og konkluderer, at man næsten ikke kan se, at det er den samme mand, som udtaler sig (506f).

Thaning fremlægger en lang række fortolkninger af Grundtvigs kærlighedsforståelse, som vil blive inddraget i den efterfølgende afhandling. Hvis Grundtvigs kærlighedstanke fortolkes i lyset af Thanings teser, får det vidt rækkende konsekvenser for en forståelse af Grundtvigs tale om kærligheden, og derfor skal her peges på nogle centrale eksempler på Thanings fortolkning af Grundtvigs tanker om kærligheden:

Grundtvig har ifølge Thaning en stærk og konsekvent tanke om, at vi skal elske vores næste (645f, 632, 680). Grundtvig taler om den kærlighed, frihed og den respekt, som vi skal vise ethvert andet menneske, og Grundtvig synes i Thanings fortolkning at gå ind for en almen menneskelig frihed og tolerance (382, 712, 502, 501, 647, 374, 500, 504). Grundtvig går imod alle hierarkiske eller feudalistiske tænkemåder og gør oprør imod gejstlighedens krav på myndighed (665, 501, 502). Grundtvig gør oprør imod samtidens kirkelige tanke om, at kirken som organisation skulle være noget specielt (648). At elske næsten er at gøre noget godt for "menneskelivet" og for "medmennesket" (645). Grundtvigs begreb om kærligheden er ifølge Thaning at "elske livet" helt generelt (637). Når Thaning taler om "næstekærlighed" går han tilsyneladende ud fra den opfattelse af kærlighed til næsten, som var rådende i den dialektiske teologi og som fx findes formuleret hos Anders Nygren (1930ff). Thaning fortolker Grundtvigs begreb om vores "For-Kiærlighed" som et begreb om næstekærlighed dvs en kærlighed til ethvert andet menneske som vi møder (644). Grundtvigs begreb "For-Kiærlighed" betyder ikke, at vi skal elske vore brødre i menigheden, og Grundtvig bruger mest dette begreb som et angreb på rationalismen (644, 643). Thaning citerer eksplicit Grundtvig for et angreb på "Dronning Agape" (644), men Thaning fortolker dette citat som et alment angreb på rationalisterne og ikke som en afstandtagen fra begrebet om at elske ethvert medmenneske, som hun eller han er (644). Vi skal arbejde på "den folkelige menneskelighed" og ikke på det særligt kristne. (650). Thaning bruger ofte begreber som "folkelig" og "folkelivet" i forbindelse med Grundtvigs tankegang, men Thaning definerer tilsyneladende aldrig, hvad han forstår ved "folkelighed" eller "folkelivet" i Grundtvigs sammenhæng (fx 686). Denne

næstekærlighed er i Thanings analyse helt almen og abstrakt: Vi skal elske ethvert "medmenneske", som hun eller han er. Alle mennesker er ens og lige, og ingen er særligt hellige (650, 644). Alle mennesker er ifølge Grundtvig syndere og ved ikke noget om, hvad der er helligt (649). Thaning beskriver af og til Grundtvigs kærlighedstanke så denne tanke kan minde om en angelsaksisk utilitaristisk etik (645). Det vigtigste for Grundtvig er tanken om skabelsen, og den tanke, at alle mennesker har krav på respekt og er Guds skabninger og derfor lige, ligeværdige og ens (623, 649, 631, 689, 661). Grundtvig er ifølge Thaning først og fremmest en slags skabelsesteolog. For Grundtvig er kristendommen eller evangeliet lig med Guds ja til alle mennesker, uanset hvem de er og hvad de tror på: "Guds ja til sin skabning på jorden" (549). Når Grundtvig taler om Moses eller om Moseloven, tænker han mest på skabelsesberetningen i Genesis og ikke så meget på Guds lov (649f). Vi skal ikke kun elske vore kristelige brødre. Grundtvig indså ifølge Thaning, at en sådan slags kærlighed ville være stærkt "problematiske", og Grundtvig kæmpede sig ud af denne vildfarelse. Det var en sand "befrielse" for Grundtvig at indse, at tanken om, at vi specielt skal elske "Brødrene", var en vildfarelse (667). Alle mennesker har de samme forudsætninger i forhold til Gud. Der er ikke forskel på mennesker (650, 647). Grundtvig er en frihedsmand, og han ser det amerikanske samfund som attraktivt på grund af dets store frihed (375f) – inspireret af den frihed, som han oplevede på sine Englandsrejser – og Grundtvig har hverken en autoritær eller en hierarkisk opfattelse af mennesker eller samfund. (645). Vi skal ikke lukke os inde i et særligt kristent fællesskab og kun tænke på det særlige, som vi har i vores fællesskab (634). Grundtvig vender sig imod pietisterne og al mystik (647). Kærligheden er ikke noget, som kun findes i den lille flok eller er knyttet til den kristne menighed. Kærlighedens gerninger og de kristelige gerninger er altid meget "tvetydige" (658, 419, 420, 667). Thaning fortolker Grundtvigs kærlighedsbegreb på denne måde, selv om han ofte citerer Grundtvig for at sige, at kærligheden netop skal være "kiendelig" og vise sig i en virkelighed og praksis (fx 647). Grundtvig er imod enhver "skilsmisse" mellem den enkelte kristne og hans "medborgere" og mellem menigheden og folkekirken (502). Menigheden eller den enkelte kristne skal ikke bruge hele livet i en religiøs søgen efter selv at blive frelst: "Frelse betyder selvdyrkelse, når det ikke er menneskelivet der frelses, [og] befries" (502). Grundtvig er imod "fuldkommenhedsfantasierne" (665), og en ren og hellig menighed er en umulighed ifølge Grundtvig (502). Grundtvig er imod, at helliggørelsen skulle være en forandring af vores væsen, natur eller psyke. Kristendommen eller evangeliet er ikke en norm eller lov, som skal forandre eller styre menneskelivet (759). Vi er syndere og uværdige, og det ændrer sig ikke så længe vi er mennesker (658, 676, 678). Der sker egentlig ikke nogen forandring af mennesket, når det bliver en kristen eller bliver genfødt, og der sker egentlig ikke noget "brud" (672f). Kærlighed er noget, som findes hos alle mennesker (647). Den kærlighed, som Grundtvig taler om, er en kærlighed, som alle mennesker oplever (632). Grundtvig opgiver i tiden efter 1832 helt tanken om "en ren bekendelseskirke eventuelt uden for statskirken", og han er imod den tanke om "Fællesskabets Paradishave", som siden blev formuleret af Anders Nørgaard i hans bog om grundtvigianismen (502). De kristne er ifølge Grundtvig netop ikke særlige "Helgene", "Himmelske Borgere" eller "Hjertens-Venner", som Thaning skriver med citater fra Grundtvig (502f). Ifølge Thanings fortolkning af Grundtvig er kristenlivet ikke kendeligt ved de kristnes adfærd eller væsen, men kun kendeligt "i objektiv forstand" ved kirkens dåb og trosbekendelse. Bortset herfra er kirken, kristenlivet, det nye menneske og det kristelige "Samfund" helt "usynlig" ifølge Grundtvig (503, 762, 667). Evangeliet findes i verden kun som ord og sætninger (658). Det kristelige kan ikke mærkes som en "indvortes erfaring", og Thaning opfatter ikke Grundtvig som en erfaringsteolog (691). Før 1832 gik Grundtvig ind for "en ren kirke og en ren nadver" (643), men det opgiver han efter 1832, hvor hans "kirkesyn" bliver helt anderledes. Grundtvig omtolker sin såkaldt mageløse opdagelse om kirken fra 1825 (531, 643, 632, 528). Grundtvig opfattede selv, at hans opdagelse af det nye kirkesyn i 1825 var en vigtig opdagelse – men ifølge Thaning tog Grundtvig fejl af sig selv (jf. forordet). Grundtvig er kritisk over for hele tanken om en kristelig vækkelse (522f, 526). Grundtvig går imod de vakte, imod al "vækkelsesforkyndelse" og imod vækkelserne, fordi vækkelsen er præget af forkyndelsen af dom og helvede og en sådan prædiken tager Grundtvig afstand fra efter 1832 (530, 523). Efter 1832 bliver Grundtvig ikke-aggressiv, "fredsommelig", ikke mere "polemisk", og Grundtvig bliver "saglig" (517f, 503). Thaning sammenfatter Grundtvigs kirkesyn således: "Fanden løber man ikke fra ved at søge ind i en 'ren' kirke" (665). Vi skal ikke blive munke eller gå i kloster (645). Grundtvig tænker ikke på, hvad der tjener menigheden bedst, men på hvad der tjener menneskelivet bedst (502). Siden i grundtvigianismen skete der – inspireret af de gudelige forsamlinger - en fuldstændig "afsporing" af Grundtvigs folkekirkelige syn. Grundtvig var imod frimenigheder og valgmenigheder og imod en udmeldelse af statskirken (502, 504). Grundtvigs krav om

”præstefriheden” tolker Thaning som retten for den enkelte præst til at vælge salmer til gudstjenesten (504). Når Grundtvig brugte vendinger som ”Til Guds Venner og mine” og ”det christelige Vennelag” var det i følge Thaning ikke udtryk for en eksklusiv menighedstankegang, men blot en gammel nordisk hilsen (503). Grundtvig var ikke sekterisk, men folkekirkens mand (504f). Efter 1832 forlader Grundtvig enhver tanke om en ”kirkeorganisme” (541). Efter 1832 opfatter Grundtvig ikke menigheden som et ”helligt” eller ”moralsk samfund” (643). Grundtvig tog afstand fra ”driften mod fællesskabet” i form af den lille menighed. En sådan drift finder man i de gudelige forsamlinger, og den blev siden overtaget af grundtvigianismen, men hele denne tanke var Grundtvig imod (502). Menigheden og kirken var for Grundtvig altid helt igennem ”usynlig” (503). ”Menigheden opfattes ikke [af Grundtvig] som et kollektiv” eller som en enhed, en organisme eller et hele (663). Grundtvig taler ikke specielt om menigheden, men om menneskelivet som sådant. Der er ikke noget skel mellem menigheden og verden, og Gud vil ikke frelse sin lille menighed på jorden, men hele menneskeheden (664). Menigheden er efter 1832 ikke noget eksklusivt, og de kristne skal leve deres almindelige liv i verden (645, 646f). Grundtvig havde før 1832 en ”psykologisk” opfattelse af kristendommen og menigheden, men den opgiver han efter sin omvendelse til virkeligheden under hans Englandsrejser (635). Menigheden er for Grundtvig blot det sted, hvor evangeliet forkyndes. Grundtvig er imod at tale om de kristne som ”gudelige” eller ”hellige” (649, 518). Ifølge Grundtvig er det egentlig ikke så afgørende, om man er en kristen. Det afgørende er, at man er et sandt menneske. At være en kristen er kun en mulighed, og Thorvaldsen var - selv om han var ateist - ifølge Grundtvig et sandt og stort menneske (ex 630f, 613). Gud elsker alle mennesker, uanset hvem de er og uanset om de elsker ham (647), og Thaning tolker Grundtvigs begreb om Guds ”Menneske-Kiærlighed” på denne måde (647, 645). Grundtvigs begreb om ”Sandheds-Kiærlighed” og om at være ”af Sandhed” fortolker Thaning som en almen menneskelig abstrakt respekt for og kærlighed til sandheden som et helt alment menneskeligt fænomen (771, 684). Grundtvig taler helt alment om, at vi skal søge sandheden om virkeligheden, og Grundtvigs ”Sandheds-Kiærlighed” har ikke direkte noget med hans kristendom at gøre (684, 686).

Før 1832 – ”omdrejningsåret” - taler Grundtvig om at vi skal elske Gud som en form for ”eros”-kærlighed og før 1832 er Grundtvigs kærlighedstanke ”romantisk” i form af vores følelsesmæssige higen efter Gud og i form af at vi skal give vores særlige kristelige kærlighed til Gud. Alle disse tanker om kærligheden opgiver Grundtvig efter 1832 hvor han bliver omvendt til virkeligheden og får en ”saglig” indstilling (367,1964) og forlader den ”romantiske” kærlighedsopfattelse (643,645,544). Kristendommen går ikke ud på at vores kærlighed skal mødes med Guds kærlighed (645). Efter 1832 fastholder Grundtvig stort set sit ”grundsyn”, at vi skal være jorden tro og ikke stræbe opad imod himlen i en hjertets kærlighed til det himmelske (645). ”Mødestedet” mellem Gud og mennesket er efter 1832 er ”nu ikke mere kærligheden [dvs. vores kærlighed til Gud] (som i 1824)”, men ”ordet” (632). Ifølge Thanings fortolkning af Grundtvigs ”grundsyn” efter 1832 er det dybest set ikke længere afgørende for vores frelse om vi elsker Gud. Grundtvig opgiver den ”romantiske” eller ”pietistiske” tanke om at vi skal elske Gud (623). Efter 1832 opfatter Grundtvig ikke de kristne som mere hellige end alle andre og de er ikke nogen særskilt flok (645).

Thaning citerer ofte Grundtvig for synspunkter som helt synes at stride med det ”grundsyn” som ifølge Thaning er karakteristisk for Grundtvig efter 1832. Thaning citerer således et sted Grundtvig for en udtalelse hvor Grundtvig synes at sige, at de kristne er martyrer, at verden hader de kristne når de elsker verden, at kun de kristne har den sande kærlighed, at de forfølges af verden og at verden altid hader godheden og lyset, at vi som kristne skal lade verden sejle i sin egen sø, at vi som er de kristne skal holde os for os selv og at vi egentlig burde bede Gud om at lade en ild falde ned over verden eller om at tænde bålene i verden for at brænde verdens onde mennesker (se Thanings citat 646).

... *Guds Menneske-Kiærlighed*, som jo Christdommen ret egentlig er kommet til Verden for at bevise [!], saa den tænder ligesaa lidt Baal paa Jorden til sine Modtsandere, som den lader Ild falde ned fra Himmelen over dem, den gjør kun ved dem, hvad vi, om vi er kloge, gjør ved alle dem, der forsmaaer og spotter vores Kiærlighed, den overlader dem til dem selv, og gaaer andensteds hen, hvor Kiærligheden savnes og Kiærligheden skattes, og der gjør den sit store Tegn ... det store Guds Kiærligheds-Tegn, naar i et syndigt Menneske-Hjerte, *Egen-Kiærligheden*, som er Kilden til al vor Synd og Elendighed, efterhaanden bliver som en udtørret Sø, og *Menneske-Kiærligheden*, der er her som en udtørret Brønd, bliver en Kilde i

os, som springer til evigt Liv (citeret Thaning 646: "Den Danske Sag" artikler 1855, Grundtvigs markering).

Grundtvig taler om at de kristne derfor - på grund af den onde verden – naturligt nok "gaaer andensteds hen" og "overlader dem til dem selv" nemlig "alle dem, der forsmaaer og spotter vores [de kristnes] Kiærlighed"(646). Men Thaning fortolker sådanne citater som et udtryk for Grundtvigs kamp for den alment menneskelige oplysning (646). Kærligheden er ikke noget som er forbundet med den lille flok men er et alment fænomen som ifølge Grundtvig findes i alle danske hjerter (647). I Thanings fortolkning af Grundtvig efter 1832 findes der ikke noget krigerisk eller aggressivt i Grundtvigs kristendomsopfattelse. Grundtvig holder op med at være polemisk (518).

Ifølge Thaning har Grundtvig ikke nogen stor interesse for det moralske eller "etiske" og Grundtvig tænker ikke "i etiske baner" i al fald ikke i kristelige etiske baner (650,764,764-767). Kristendommen har for Grundtvig ikke noget at gøre med moral eller etik. Der findes ikke nogen særlig kristelig eller "etisk forudforståelse" ifølge Grundtvig (650). Ifølge Grundtvig findes der ikke nogen særlig kristelig etik og vi skal elske ethvert medmenneske ikke kun de kristne som vi føler vi har noget til fælles med (650). Hos Grundtvig finder vi ikke i hans "grundsyn" nogen tanke om at vi stræber etisk eller om en etisk vækst (764). Grundtvig er imod at tale om hellighed eller de hellige. Grundtvig havde store problemer med de skrifter som i Det ny Testamente taler om de hellige og om de kristnes særlige hellighed. Grundtvig var imod de gudelige forsamlinger. Grundtvig var imod at menigheden skal være et særligt helligt samfund som skiller sig ud fra verden (649). Ifølge Grundtvig er vi alle blot mennesker og dybest set er vi alle hedninger (632).

Når Grundtvig anvender begreber som Aandløshed og Hjerteløshed taler Grundtvig ifølge Thaning om helt alment menneskelige fænomener. Grundtvig bruger ikke sådanne begreber i en særlig kristen betydning og hos Grundtvig finder vi en almen "antropologi" som er ikke-kristen og ikke-religiøs. Denne "antropologi" er det centrale i Grundtvigs tankeverden (ex 634,635, 638,761,674). Grundtvig taler om Aand som noget der findes hos alle mennesker uanset hvem de er (382).

Den kærlighed som Grundtvig taler om er vore helt almindelige menneskelige følelse som ikke har nogen direkte sammenhæng med om man er kristen (679). Når Thaning taler om begrebet Hjerte og Begrebet kærlighed hos Grundtvig synes han at mene at både vores kærlighed og vores Hjerte er en følelse i mennesket men Thaning definerer aldrig hvad Grundtvig forstår ved begrebet Hjerte (635,638,644). Men at have et Hjerte hænger hos Thaning sammen med at føle noget for Danmark (ex 645, sml. Citater 614). Thaning citerer Grundtvig for at sige at "Dyden" sidder i "Hjertet" og at "Roden til al Dyd og Daad" sidder i "Hjertegrunden" (614:"Aabent Brev til mine Børn",1839,Et jævnt og muntert virksomt liv på jord). Thaning citerer Grundtvig for at sige at Hjertet er "al Godheds og Kiærligheds ... Kilde" og at Gud ikke elsker alle hjerter fordi nogle hjerter er onde, stygge og ugudelige (644). Et sted citerer Thaning Grundtvig for at sige at "Helliggiørelsen" er noget som de kristne "erfarer" i deres "Hjærte" (520). Et andet sted citerer Thaning Grundtvig for at kristendommen styrker alle "Dyder" (764). Selv om Thaning citerer Grundtvig for denne udtalelse som synes at vise at Grundtvig taler om Hjertet som forbundet med en indre dyd og godhed i mennesket så mener Thaning tilsyneladende ikke at man kan finde et dydsskema i Grundtvigs kristendom (644). Ifølge Grundtvig skal vi ikke prøve at vokse i dyden eller godheden for det er en foragt for livet som det er (614). Grundtvig taler om "det virkelige liv" – Thaning mener Grundtvig er "realist" – og ikke om et specielt kristeligt liv (634). Hvad Thaning mener med begreber som det virkelig e liv og realisme synes dog ikke at være klart defineret. (634).

Grundtvig tror ikke – efter sin "omvendelse til virkeligheden" i 1832 - på nogen stor rolle for fornuften og Grundtvig tænker ikke og argumenterer ikke "logisk"(634,633). Ifølge Grundtvig er fornuften og forstanden kun en dødvægt oven på hjertet og logikken e rikke til nogen nytte (638,680). Efter 1832 opgiver Grundtvig troen på modsigelsens grundsætning og Thaning kommenterer og kritiserer på den måde flere steder Henning Høirups disputats fra 1949 (633f,653). Grundtvig taler om en "hverdagserkendelse" og anvender ikke en "logisk bevisførelse" og Grundtvig bruger ikke en abstrakt erkendelsesteori om modsigelsens grundsætning men taler kun om "tilværelsens dualisme" (653). Når Grundtvig enkelte gange forsøger at argumentere logisk finder Thaning at Grundtvig er "spekulativ" og Thaning tror tydeligt nok ikke selv på en sådan argumentation (675). Logikken er "steril" ifølge Grundtvig (685). Efter 1832 optræder Grundtvig ikke

som en apologet for kristendommen og han opgiver troen på at kristendommen kan bevises eller godtgøres ved fornuftige argumenter (634). Efter 1832 opgiver Grundtvig tanken om at bevise kristendommen eller bevise Guds nådes virkninger (646). Grundtvig er imod den tyske filosofi som tror på fornuften og han er imod den hegel'ske tro på fornuften. Fornuften er ikke vigtig for Grundtvig (634). Thaning fortolker på dette område Grundtvig på en helt anden måde end Høirup gjorde i hans disputats fra 1949 om Grundtvigs beviser og logik. Grundtvig fremlægger sin kristendom og sit livssyn som et tilbud eller som et synspunkt blandt mange andre. Grundtvig tænker ikke i beviser eller logik. Grundtvig fremlægger en "hverdagsfilosofi" (634). Pointen hos Grundtvig er ifølge Thaning at den kristelige tro fuldstændigt skal adskilles fra enhver form for erkendelse eller viden (526). Thaning opfatter altså Grundtvig som en slags non-kognitivist eller i filosofisk forstand som en repræsentant for den analytiske filosofi i det 20. århundredes betydning: Grundtvig er en slags sprogfilosof (ex 675,767). Hos Grundtvig er der et skarpt skel mellem er og bør som også hævdet i den analytiske filosofi (ref). Værdier kan man ikke bevise. De kan kun fremlægges, debatteres og forhandles. Thaning skriver om Grundtvigs forfatterskab efter 1832: "I virkeligheden går han [kun] postulatets vej" (634). Thaning fortolker Grundtvig som en slags værdifilosofisk anti-realist (634). I 1832 forlader Grundtvig tanken om den "naturlige Gudserkendelse" og Grundtvig opgiver helt at tro på at det guddommelige kan bevises, erkendes, erfares eller begribes (546f). Grundtvig taler kun om alment menneskelige erfaringer ikke om særlige kristelige erfaringer (521). Grundtvig "lader enhver argumentation [en logisk argumentation for værdier] falde" efter 1832 (634, jf. 635). Ifølge Thanings fortolkning mener Grundtvig ikke at der findes kristelige erfaringer eller nogen vækst i vores erkendelse eller nogen almen vækst overhovedet (660) på trods af at Thaning for eksempel citerer Grundtvig for at sige at menighedens liv "afhjelmer" evangeliet og kristendommens sandhed ved at kristendommen "lyslevende træde[r] i Kraft" (647). Ifølge Thaning mener Grundtvig ikke at kristendommen skal bevises eller vises eller at den skulle bevise sig selv ved sin virkelighed. Grundtvigs udtalelser tolkes som at der opstår mere liv i menneskelivet og især i folkelivet i Danmark (647). Det som er det fælles bedste er ikke en objektiv størrelse men noget som skal forhandles og findes igennem en dialog og debat (374). Hos Grundtvig bliver efter 1832 tro og erkendelse helt adskilt og Grundtvig opgiver ethvert "samsyn" af de to størrelser (748,769f). Ifølge Thanings fortolkning så spiller erfaringen eller oplevelsen ingen rolle når Grundtvig taler om Gud. Gud er en som man tror på og ikke en som man oplever eller erfarer (632). Ifølge Thaning er Grundtvigs teologi mest bestemt af følelsen og ikke så meget af fornuften. Den kristne tro er for Grundtvig kun en mulig afgørelse, et valg eller en beslutning (649,752). Trods mange citater der kunne antyde at Grundtvig har en "pragmatisk" opfattelse i filosofisk forstand så fortolker Thaning tilsyneladende Grundtvig som en slags angelsaksisk empirist (ex 380, 377,376,634,24,374). Grundtvig er en tilhænger af den angelsaksiske "public spirit" (381). Grundtvig får efter 1832 en "videnskabelig" opfattelse af verden og virkeligheden (381). Grundtvig er "realist". Grundtvig frigør sig af "tysk hjernesvind" og er anti-tysk og anti-idealist og anti-hegelianer (379,633). Grundtvig er imod udviklingstanken som er en del af tysk filosofi og Grundtvig er på det punkt enig med den engelske filosofi som ikke tror på udviklingstanken og som tror på "erfaringen" i en almen menneskelig forstand (381). Grundtvig har også en helt "profan" opfattelse af verdenshistorien og ikke en bibelsk eller særligt kristen opfattelse (380f).

Vi skal elske Gud og næsten, men denne lov kan mennesker aldrig opfylde ifølge Thanings opfattelse af Grundtvigs teologi (632,650,766). Loven er ifølge Grundtvig lige som for Luther kun en tugtemester til Kristus og loven skal kun få os til at indse at vi er arme syndere. Budet om kærligheden til Gud og næsten gør kun én ting ifølge Grundtvig: Det forbander og knuser mennesket som en synder og dette kærlighedsbud har ikke nogen anden funktion i Grundtvigs teologi og dette synspunkt findes i alle Grundtvigs prædikener og salmer (649f, 765). Budet om kærligheden skal udelukkende knuse mennesket og ifølge Thaning findes denne tanke i alle Grundtvigs salmer og prædikener (650). Med kristendommen er loven ophævet og kærlighedsbudet er ikke nogen lov (655). Vi skal ikke opfylde loven. Det gør Gud (648). Loven bevirker kun ifølge Grundtvig en "Forbandelse" (650). Vi skal ikke opfylde loven om kærligheden for det har Gud allerede gjort (643). Vi skal ikke prøve at efterleve budet om den kristelige kærlighed (649f). Kærligheden hos Grundtvig er ingen lov men kun et evangelium (643f, 659). Thaning er tydeligt nok selv af den opfattelse at kristendommen er et evangelium og han tillægger også Grundtvig den opfattelse at kristendommen er rent evangelium men nogle steder synes problemet at være at Thaning og Grundtvig måske ikke mener det samme når de taler om at kristendommen er et evangelium (fx 659). Grundtvigs og Luthers teologi og

kærlighedsforståelse og forståelse af loven er grundlæggende ens, selv om der også er forskelle (650,667,644,684). Også Grundtvigs bibelsyn adskiller sig ikke så meget fra Luthers (650: ”ikke i mindste måde ... [en] tilsidesættelse af ... Bibelen”). Der er en ”afgørende luthersk tone” i alle Grundtvigs skrifter, prædikener og salmer (643,sml. Fx 661,662,655). Det eneste som betyder noget for Grundtvig er dåben og troen (648). Syndernes forladelse indebærer ingen forandring af det kristne menneskes adfærd eller væsen ifølge Grundtvig. Vi bliver ved med at være de samme slags mennesker. Med hensyn til retfærdiggørelseslæren, etikken, kærligheden til Gud og gerningerne er Grundtvig grundlæggende enig med Luther. Thaning fortolker Luther på den måde som den dialektiske teologi har fortolket Luther i det 20. århundrede – fx således som den tyske Luther-forsker Gerhard Ebeling fortolker Luther (765,644,645). Thaning går altså ud fra en ganske bestemt Luther-fortolkning i sine sammenligninger mellem Grundtvig og Luther. Ifølge Thaning siger både Grundtvig og Luther at over for Gud er det kun troen som gælder hvorimod kærligheden er noget som vi skal vise vore medborgere og medmennesker (632). Vi skal ikke vokse i vores kærlighed til Gud og vi skal ikke hæve os op imod Gud. Grundtvig er bestemt ikke nogen pelagianer, og der findes ikke nogen kristelige forskelle mellem menighedens medlemmer (765f). Ifølge Thanings fortolkning af Grundtvig kommer vi aldrig videre end vores startpunkt og begyndelse og det er heller ikke meningen at vi skal hæve os op over denne begyndelse (645). Evangeliet er for Grundtvig ord og sætninger som vi hører og er ikke en start eller begyndelse på en kristelig vækst og helliggørelse. Egentlig ved vi mennesker ingenting om Aand eller Hellighed og vi bliver aldrig klogere (649).

Efter sin ”omvendelse til virkeligheden” i 1832 (752) opgiver Grundtvig tanken bodskristendommen, tanken om at de kristne er pilgrimme i verden, tanken om at de kristne er en lille Guds flok som forfølges og foragtes af verden og tanken om at de kristne er martyrer (ex 765,520f).

Af Thanings disputats får man ikke indtryk af at udviklingstanken eller tanken om den guddommelige vækst spiller nogen vigtig rolle i Grundtvigs teologi (767f) på trods af at Thaning ofte citerer Grundtvigs tanker om den kristelige vækst hen imod det kristelige menneskes ”Fuldkommenhed” (fx 654). Vi kommer som kristne aldrig længere end begyndelsen – dåben, troen og barnestadiet ifølge Thanings Grundtvig-fortolkning (661,676). Ifølge Grundtvig går kristendommen ud på at vi skal leve i nuet (535). Der findes ingen grader af kristne, ingen kristelig vækst. Kristendommen består i at vi sidder og hører evangeliet (658f). Vi skal ikke gøre noget og vi skal ikke forandre os blot vedblive med at være mennesker (660). Grundtvig er imod enhver ”udviklingstro” (750,646). Ifølge Grundtvig er vi for evigt bundet til ”forgængeligheden”. Ifølge Grundtvigs ”grundsyn” skal vi acceptere døden og når Grundtvig taler om at vi skal blive os selv ”bevidst” mener han at vi skal acceptere døden. Livet er ifølge Grundtvig godt nok selv om vi skal dø (623). Grundtvig siger grundlæggende det samme som Tidehverv: Vi skal leve i nuet og ikke fortabe os i fjerne mål og når vi lever livet skal vi ikke bekymre os for eller tænke på frelsen, himlen eller evigheden (380,645,766). Grundtvig frigør sig efter 1832 af ”udviklingstanken” som også ifølge Thaning er i strid med Luthers teologi (684). Grundtvig vender sig imod et ”biologisk livssyn” med dets tanke om organismens udvikling (747). Thaning citerer en central udtalelse fra Grundtvigs side om at loven er en ”Skolemester” og om at det at være en kristen er at gå i en ”Skole” og Grundtvig taler om ”Opdragelse” og ”Forberedelse” (649), men ifølge Thaning så har Grundtvig ikke nogen tanke om at der foregår en læring, uddannelse, dannelse, skoling eller indlæring i den lille kristne menighed (649,648). Grundtvig oversætter det begreb som også er kendt fra Luther om at loven skal være en tugtemester til at loven er en ”Skolemester” men Thaning mener at Grundtvig er i strid med sig selv. ”Grundtvigs skolebegreb er et andet end det som ligger i det græske ord ’paidagogos’” (649). Ud fra Thanings egne citater synes det dog meget tydeligt at Grundtvig taler om en læring og dannelse og skoling i det kristelige liv (649). Thaning skildrer Grundtvigs tale om Hjertet, tro, håb og kærlighed og det kristelige liv som statiske størrelser. Ifølge Grundtvig er det sande liv et valg eller en beslutning men det hænger tilsyneladende ikke sammen med en vækst eller fremadskridende udvikling. Thaning citerer Grundtvig for at vi skal blive ved at huske at vi er ”lidenskabelige, dyriske og sandselige” (citeret 636). Ifølge Grundtvig er alle mennesker grundlæggende ens og de kristne er ikke i stand til at hæve sig op over den evigt menneskelige tilstand. Vi er og forbliver svage og arme syndere. De kristne skal ikke bilde sig ind at de er kommet videre end alle andre mennesker (636).

Selv om Thaning mange steder citerer Grundtvig for udtalelser hvor Grundtvig synes at argumentere for en slags dydsopfattelse af tro håb og kærlighed og af begrebet ”Hjerte”, tolker Thaning på ingen måde

Grundtvigs teologi eller menneskeopfattelse som præget af nogen dydsteori (fx tydeligt 643-50). "Hjertet" har intet med dyd at gøre men er ifølge Thaning mest en følelse (ex 630,644). Kærligheden er ikke noget som vi lærer i en slags praksis-fællesskab og kærligheden er ikke i Grundtvigs teologi et ideal eller en dyd eller en norm. Denne fortolkning gennemfører Thaning på trods af meget eksplicite citater af Grundtvig (644,645,legio) som taler om "Fællesskab", "Grændser", Herrens "lyslevende Virksomhed", den "levendegiørende Aand" og "For-Kiærlighed"(644f) og på trods af at Grundtvig i disse citater tydeligt taler ud fra et skema om at der er nogle mennesker som er indenfor og nogle som er udenfor (644f). Den kærlighed ssom Grundtvig taler om er slet ikke vores men Guds kærlighed (644). Thanings synspunkter på dette område vil siden blive taget op til diskussion. Af Thanings gennemgang af Grundtvigs kærlighedstanke fremgår det slet ikke at Grundtvig afviser rationalisternes og fx Kants definition af selve kærligheden (se fx Grundtvig citatet 648). Ifølge Kants definition er kærligheden en lydighed imod visse definerede regler. Ifølge Thanings gennemgang er Grundtvig stort set enig med denne definition af kærligheden. At Grundtvig skulle have en anden opfattelse af kærligheden end det blot at overholde en vis regel fremgår slet ikke af Thanings bog. Grundtvig er ifølge Thaning tilsyneladende enig med rationalisterne, Kant og Kierkegaard og dette synspunkt dukker op mange steder i Thanings bog (453,762,691,688,680,667,504,645,658). Grundtvig kritiserer rationalisterne for at de lægger for megen vægt på fornuften og at de glemmer Guds nåde og kærlighed men ellers er Grundtvig tilsyneladende i Thanings bog enig med rationalisterne i deres definition af kærligheden som en regel. Når Thaning fremlægger Grundtvigs kærlighedstanke på den måde hænger det naturligvis sammen med at Thaning ikke kan tro at Grundtvigs kærlighedstanke har nogen sammenhæng med en dydsteori i klassisk forstand som vi fx kan finde den hos Aristoteles eller Thomas. Thaning synes selv at mene at denne definition af kærligheden er den rigtige definition – kærligheden er en lydighed imod en bestemt regel om uselvsk kærlighed – og ifølge Thaning så er Grundtvig enig med Thaning i denne opfattelse af kærligheden. Budet om kærligheden indebærer at vi helt uselviskskal elske vore medmennesker og medborgere og budet om kærligheden handler egentlig ikke om at vi skal elske Gud. Denne definition af kærlighedsbudet svarer også til den som man kan finde hos den tyske Luther forsker Gerhard Ebeling. Ifølge Thanings beskrivelse er Grundtvig enig med rationalisterne og Kant bortset fra det vigtige punkt at de helt har glemt evangeliet og nåden (fx 643ff). På den måde bliver Thanings beskrivelse af Grundtvigs opfattelse af lov og evangelium en beskrivelse som synes at svare til opfattelsen i den dialektiske teologi. Ifølge Thaning er Grundtvigs kærlighedsforståelse altså i høj grad forenelig med den dialektiske teologi og dens forudsatte mere eller mindre kantianske filosofi og metafysik. Thaning bringer en række citater hvor Grundtvig anvender ordet Hjerte (se fx 644) og Thaning anvender selv begrebet "hjertet" i sin beskrivelse af Grundtvigs kærlighedstanke men det fremgår ikke tydeligt nogen steder i Thanings bog hvorledes Thaning forstår dette begreb og forstår Grundtvigs brug af begrebet "Hjertet" (fx 643ff). Dette problem vil siden blive taget op i denne afhandling. Af Thanings tekst fremgår det dog tydeligt at han ikke mener at Grundtvigs begreb om "Hjertet" har noget at gøre med et dydsbegreb.

Thaning citerer et langt afsnit fra Danskeren hvor Grundtvig forklarer "den levende Sammenhæng" i menneskelivet mellem det huslige, det borgerlige og det gudelige men Thaning fortolker Grundtvigs udtalelse som forenelig med hans "grundsyn" nemlig at det menneskelige og det kristelige hos Grundtvig er helt adskilt (638).

Thanings disputats fra 1963 er på mange måder en meget personlig bog, og Thaning forholder sig mange steder på en meget personlig måde til Grundtvigs tanker. Thaning har gjort et stort arbejde med at finde alle de enkelte citater af Grundtvig, som modsiger den traditionelle grundtvigianismes – eller Anders Nørgaards - opfattelse af Grundtvig og som viser at Grundtvig på en vis måde måske kan forenes med den dialektiske teologi og Thaning fremhæver med stor kraft hele tiden visse bestemte formuleringer hos Grundtvig (se fx 658f). Som et eksempel kan man nævne Thanings gennemgang af Grundtvigs teologi især i Den christelige Børnelærdom (656-690). Thaning fremlægger i dette afsnit stærkt personlige teologiske vurderinger og han fremlægger en eksplicit teologisk kritik af Grundtvig. Thanings synspunkter er flere steder at Grundtvig tager fejl og at Grundtvig også tager fejl ud fra hans eget såkaldte grundsyn. Grundtvig er selvmodsigende og Grundtvig står hårdt fast på synspunkter som er helt unødvendige og overflødige og som Grundtvig ikke burde have fastholdt ifølge Thaning. Det er tydeligt at Thanings ikke gør noget forsøg på kun at forholde sig "objektivt" eller neutralt til Grundtvigs specielle synspunkter. Thaning taler uden videre om "hvordan han [Grundtvig] med urette gør sin *private* vej ud af uklarheden almengyldig" (659, Thanings markering).

Grundtvig havde ifølge Thaning et helt ”privat” problem som stammede fra hans forhold til lutherdommen før 1824-25 men dette private problem har ikke i dag ifølge Thaning nogen særlig interesse (659). Grundtvig løser sit helt private problem ved en ren ”påstand” som ikke for os siden hen kan have nogen interesse eller gyldighed (658f). Grundtvigs skrifter efter 1832 var præget af Grundtvigs private problemer men de private løsninger som Grundtvig efter 1825 og efter 1832 fremlagde kan vi jo ikke i dag acceptere som alment gyldige løsninger (659f). Grundtvig formulerede en række synspunkter vedrørende skriften, dåben, trosbekendelsen og kirken men disse synspunkter tjente kun Grundtvig i hans private kamp ud af uklarheden og de er ikke relevante for os i dag og desuden er Thanings tese at Grundtvigs grundsyn er helt uafhængigt af disse særlige synspunkter vedrørende trosbekendelsen, kirken og skriftsynet. (659f). Thaning kommenterer også Grundtvigs tanker om den kristelige erfaring som en basis for troslivet og om den kristelige vækst og væksten i denne erfaring men disse synspunkter hos Grundtvig er unødvendige, irrelevante og overflødige og de er ”udpræget spekulative tendenser” (657). Grundtvig tog fejl når han lagde så stor vægt på sådanne teologiske opfattelser. Grundtvig fremlægger med hensyn til trosbekendelsen noget som sikkert privat var en stor ”åbenbaring” for Grundtvig men som i virkeligheden var en ”skinløsning” og det var Grundtvig egentlig også selv klar over (660). Hvis vi i dag lægger vægt på Grundtvigs specielle synspunkter vedrørende bekendelse, dåb eller kristeligt fællesskab er Grundtvig ikke længere ifølge Thaning ”aktuel” for det moderne menneske (660). Princippet om ”Menneske først” er det centrale element i Den christelige Børnelærdom og alt det øvrige som Grundtvig fremlægger af hans specielle synspunkter er kun en dræbende dødvægt: ”dødvægten i ’Den. Kr. Bl.’ er opdagelsen 1825 og de lange udredninger, den medfører” (658). Thaning fremhæver at alle de rigtige ting som Grundtvig skriver i Den christelige Børnelærdom dem kunne Grundtvig – altså hypotetisk – have formuleret uden den dødvægt som hos Grundtvig udgjordes af hans tanker om kirken, bekendelsen og dåben: ”... at Grundtvig også uden sit særlige dåbssyn kunne have sagt, hvad han har at sige om evangeliet ... dette kunne han jo have sagt blot som lutheraner ... Og selv hvor han mener at tale mere evangelisk end Luther ... kunne han have gjort det uden sit specielle dåbssyn” (659).

Thanings hensigt er at fremlægge Grundtvigs ”grundsyn” efter 1832. Thanings metode er ”historisk-genetisk” og ikke ”systematisk”(747). Først i 1832 bliver Grundtvig ”sig selv” (14). I 1832 opgiver Grundtvig tanken om at de kristne er pilgrimme som vandrer som en lille forfulgt flok gennem en ond verden. Grundtvig opgiver tanken om at livet er en lidelse og smerte som de sande kristne skal udholde og tanken om at de skal holde ud indtil de når frelsens mål som ligger langt derude (15). Tiden efter 1832 kalder Thaning for ”den afklarede del af hans [Grundtvigs] forfatterskab” (638) selv om Grundtvig meget ofte ifølge Thaning er ”uklar” (ex 664). Før dette år ”famlede Grundtvig sig frem” (635). Thaning taler også flere steder om ”Grundtvigs egentlige tankegang” og om hvad Grundtvig ”i virkeligheden” mener i de tilfælde hvor Grundtvig synes at modsige sig selv (ex 632,634,648). Ofte må Thaning konstatere at Grundtvigs egne udtalelser efter 1832 ikke svarer til dette ”grundsyn” men Thaning forklarer at Grundtvig hele livet kæmpede med sig selv. I forordet siger Thaning at han selv forstår Grundtvig bedre end Grundtvig forstod sig selv. Grundtvigianismen ”skygger” for Grundtvig, men Grundtvig ”skygger” også ifølge Thaning for sig selv (forordet). Thanings tese er: Grundtvig mener ikke altid det som han siger (forordet). Thaning citerer Grundtvig for at sige at Kristus er et ”Forbillede” som vi skal stræbe efter at efterligne men Thaning fortolker sådanne udtalelser af Grundtvig som forenelige med ”grundsynet” (685). Thaning kan også ud fra dette ”grundsyn” afgøre om bestemte udtalelser af Grundtvig hører til før eller efter 1832 i de tilfælde hvor der er tvivl om dateringen af Grundtvigs udtalelse (se fx 648). Et sted citeres Grundtvig for en udtalelse om at fromheden opelskes og forøges i de kristne og at de kristelige ”Dyder” efterhånden vokser og at de kristne bliver stadig mere kærlige og hellige. Thaning kender ikke dateringen af dette citat men tilføjer: ”Alene stilen afgør, at alle disse citater [fra Aronsons bog om Grundtvig fra 1960] må henføres til tiden før 1832” (764). Det er tydeligt nok i Thanings disputats at han især bygger sin fortolkning af Grundtvig på bestemte tekster så som Nordens Mythologi, Den christelige Børnelærdom eller Danskeren men det er en vigtig pointe i Thanings disputats at det som han siger om Grundtvigs teologi og menneske og samfundsoptagelse også findes i alle Grundtvigs salmer og prædikener.(ex 645).²

² Kaj Thaning har mange steder sammenfattet sit syn på Grundtvig fx i Thaning (1964) Gyldendag og i om Grells disputats. Se også artiklen i Grundtvig Studier 2009.

